

Izbor medija biblioterapije za djecu u riziku socijalne isključenosti

Kokalj Rabar, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:361016>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Sara Kokalj Rabar
Izbor medija biblioterapije za djecu u riziku socijalne isključenosti
ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Izbor medija biblioterapije za djecu u riziku socijalne isključenosti

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Biblioterapija u inkluziji

Mentor: Prof.dr.sc. Sanja Skočić Mihić

Student: Sara Kokalj Rabar

Matični broj: 0299015443

U Rijeci

Lipanj, 2024

III

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju. „

Potpis studentice:

SAŽETAK

Ovaj teorijski rad istražuje biblioterapiju kao alat za podršku djeci u riziku od socijalne isključenosti. Fokusira se na razumijevanje socijalne isključenosti, identificiranje rizika te analizu utjecaja tih rizika na djecu. Kroz temeljitu analizu koncepta biblioterapije i različitih metoda njezine primjene, rad istražuje kako se biblioterapija može koristiti u odgojno-obrazovnim kontekstima.

Posebna pažnja posvećena je afektivnoj biblioterapiji, koja je detaljno predstavljena i analizirana. Rad se također bavi fazama biblioterapije prema Shroderu, kao i različitim vrstama medija koji se koriste u tom procesu. Proučavaju se slikovnice za djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama i djecu čiji su roditelji u riziku od socijalne isključenosti. Predloženi se mediji analiziraju prema pristupu afektivne biblioterapije, uz navođenje faza i mogućnosti primjene uz popratne aktivnosti.

Ključne riječi: biblioterapija, socijalna isključenost, djeca u riziku, afektivna biblioterapija, posebne potrebe, socioekonomski status, inkluzija

SUMMARY

This theoretical paper examines bibliotherapy as a tool for supporting children at risk of social exclusion. It focuses on understanding social exclusion, identifying associated risks, and analyzing their impact on children. Through a thorough analysis of the concept of bibliotherapy and its various methods of application, the paper explores how bibliotherapy can be utilized in educational contexts.

Special attention is given to affective bibliotherapy, which is presented and analyzed in detail. The paper also addresses the stages of bibliotherapy according to Shroder and the different types of media used in this process. Picture books for children with special educational needs and children whose parents are at risk of social exclusion are examined. The proposed media are analyzed according to the approach of affective bibliotherapy, including the stages and potential applications along with accompanying activities.

Keywords: bibliotherapy, social exclusion, children at risk, affective bibliotherapy, special needs, socioeconomic status, inclusion

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	SOCIJALNA ISKLJUČENOST	3
2.1	Faktori socijalne isključenosti	5
3.	ODREĐENJE BIBLIOTERAPIJE	9
4.	KONCEPTUALNI OKVIR AFJEKTIVNE BIBLIOTERAPIJE	13
5.	FAZE PROCESA BIBLIOTERAPIJE	16
6.	MEDIJI BIBLIOTERAPIJE	18
7.	IZBOR MEDIJA PREMA POTREBAMA DJECE U RIZIKU	21
7.1.	Prijedlog medija za djecu s teškoćama u razvoju	21
7.2.	Prijedlog medija za darovitu djecu	23
7.3.	Prijedlog medija za djecu iz obitelji slabijeg socioekonomskog statusa ...	24
7.4.	Prijedlog medija za poticanje inkluzivnih vrijednosti u skupini	26
8.	ZAKLJUČAK	31
9.	LITERATURA	33
10.	PRILOZI	36
11.	POPIS ELEKTRONSKIH PRILOGA	37

1. UVOD

U ovom se radu istražuje uloga biblioterapije kao metode koja koristi različite medije za promicanje kvalitete različitih aspekata života pojedinca specifično djece koja su u riziku od socijalne isključenosti. Istražuje se socijalna isključenost kao višeslojna struktura koja obuhvaća različite aspekte života pojedinca koji su međusobno isprepleteni (Subedi, 2022). Neki od čimbenika socijalne isključenosti mogu biti političke, ekonomske pa i kulturne odrednice odavno ukorijenjene u društvu poput roda, rase, etične pripadnosti, državljanstva i invaliditeta koje diktiraju i ograničavaju razvoj i sudjelovanje pojedinca na drugim navedenim razinama (Subedi, 2022). Djeca koja pripadaju određenim skupinama te se u jednu ruku razlikuju od većine imaju veći rizik od nedostatka uključenosti u socijalne interakcije u odgojno obrazovnim ustanovama što utječe na njihov uspjeh i dobrobit u odrasloj dobi (Bouillet i Domović, 2021).

Afektivna biblioterapija opisana je kroz konceptualni okvir prema kojem je za uspješan proces potrebno upotrijebiti izvor prikladan dobi i emocionalnom stanju pojedinca kako bi se kroz medij identificirao s likom što ujedno označava i prvu fazu cijelog procesa (Aziz, Saman, Shaifuddin, Mustafa i Mokhtar, 2023). Povezivanjem s likom te doživljavanjem njegovog svijeta kao svog pojedinac prolazi kroz katarzu nakon koje slijedi emocionalno iscijeljene i rast pojedinca odnosno uvid (Shroder, 1950).

Da bi ti procesi bili pokrenuti ključno je odabrati kvalitetan medij ili prilagoditi postojeći kako bi bolje odgovarao pojedincima kojima je proces namijenjen (Piskač, 2018). U procesu se mogu koristiti tekstualni ili vizualno auditivni mediji što daje široki spektar dostupnih izvora za svaku situaciju od književnih djela do filmova i audio knjiga (Piskač, 2018).

Kako bi se rizik od isključenosti u odgojno obrazovnim ustanovama smanjio na minimum odgajatelji i učitelji mogu upotrebljavati razvojnu biblioterapiju za poticanje promjene stavova ili ponašanja djece odnosno promicanje inkluzivnih vrijednosti i tolerancije. Za poticanje dubljeg razumijevanja svijeta i pojedinaca oko sebe dani su prijedlozi slikovnica namijeni djeci u ranoj i predškolskoj dobi neovisno o prisutnosti određene skupine djece spomenute u njima.

Prijedlozi medija prikazani su u tablicama, od kojih su u prvoj predstavljene osnovni podatci u mediju, a u drugoj analiza medija prema pristupu afektivne biblioterapije. Navedeni prikaz odnosi se na predstavljanje tri medija, medij prikladan poticanju uključenosti djece s posebnim potrebama, djece iz obitelji lošeg socioekonomskog statusa te općenito za razvoj inkluzivnih vrijednosti u skupini.

2. SOCIJALNA ISKLJUČENOST

Socijalna isključenost definira se kao višedimenzionalni konstrukt zasnovan na neravnopravnosti koja se može zamijetiti na više razina počevši od socijalne, pa tako i na političkoj, kulturnoj i ekonomskoj (Subedi, 2022). Sve se dimenzije isprepliću, međusobno nadopunjuju i ojačavaju jedna drugu (Subedi, 2022) što znači da nedostatak integracije u jednoj dimenziji može imati negativan utjecaj na integraciju u drugim dimenzijama. Najčešći primjer odnosi se na dimenziju kulture budući da je pristup kulturnim dobrima i događajima uvjetovan ekonomskim odnosno financijskim mogućnostima pojedinca. Nadalje, kulturni običaji i norme također mogu utjecati na ekonomske prilike budući da su ekonomska dostignuća važan čimbenik za ostvarivanje gotovo svih dimenzija. Politika također može biti ključni čimbenik u socijalnoj integraciji ili isključenju pojedinca iz društva, može mu omogućiti jednakost ili neravnotežu s drugima u demokratskom sustavu. Ekonomsku dimenziju karakterizira slobodan pristup zaposlenju i resursima, te dovoljno resursa za doživljavanje i uživanje u ostalim dimenzijama. Ako se pojedinac osjeća isključeno u jednoj od dimenzija možda nije riječ o pravoj socijalnoj isključenosti budući da ona postaje veliki problem tek kada osoba doživljava isključenost na više različitih razina odnosno dimenzija te ako isključenost traje duži period (Šućur, 2004).

Pojam socijalne isključenosti ograničava se na neželjenu isključenost koja se odvija protiv volje pojedinca. Obuhvaća situacije u kojoj pojedinac nije svjesno izabrao biti izoliran od društvenih interakcija ili aktivnosti (Burchardt, Le Grand i Piachaud, 1999, prema Šućur, 2004). Pojedinac koji je dio grupe koja je u društvenoj zajednici socijalno isključena trpi nepovoljne okolnosti u gotovo svim sferama života u smislu ograničene slobode odnosno bori se s pristupačnošću različitih resursa, dohodaka, sudjelovanja, odlučivanja i drugo (Popay i sur., 2008, prema Bouillet i Domović, 2021). Odnosi se na kontinuirani proces, a ne na statično stanje u društvu (Kendrick, 2009, prema Bouillet i Domović, 2021). Ovaj proces obuhvaća mehanizme na koji određene grupe ili pojedinci postaju marginalizirani, izostavljeni i stigmatizirani u društvu zbog neke od odrednica osobnosti ili stila života koja ih odvaja od većine (Hill i sur., 2004; Atkinson, 2000, prema Bouillet i Domović, 2021).

Uzroci koji mogu pridonijeti riziku od socijalne isključenosti su pripadnost manjini, spol, rasa, kultura i religija što za posljedicu može imati nisku razinu obrazovanja, vještina i sposobnosti te dovesti do nezaposlenosti i siromaštva (Bouillet i Domović, 2021). Osim

pojedince koji žive u drugim državama gdje se suočavaju s izazovima povezanim s drugačijom kulturom, jezikom i ostalim aspektima života, socijalno su isključeni i oni koji se nalaze unutar vlastite zajednice, ali su ograničeni u sudjelovanju u svakodnevnim aktivnostima (De Leeuw, De Boer i Minnaert, 2018). Među tim pojedincima su oni koji ne mogu sudjelovati u svakodnevnim aktivnostima te oni koji žele sudjelovati, ali su u tome spriječeni zbog faktora izvan njihove mogućnosti (De Leeuw, De Boer i Minnaert, 2018). U te skupine pripadaju i pojedinci s teškoćama u razvoju pa tako i djeca pa se socijalna isključenost može promatrati i na nivou obrazovanja odnosno uključenosti u redovne programe kao što je to sugerirano Unescom 1994 (De Leeuw, De Boer i Minnaert, 2018).

Iako se definicije i odlike socijalne isključenosti u većini slučajeva odnose na odrasle, događaji te prilike i uvjeti u djetinjstvu također imaju ključnu ulogu te uvelike utječu na socijalnu isključenost pojedinca u odrasloj dobi (Bouillet i Domović, 2021). Također, na razvoj temeljnih oblika socijalnih vještina i sposobnosti u velikoj mjeri utječu iskustva u ranoj dobi.

Istraživanje provedeno na uzorku od 256 djece u dobi od 3 do 6 godina pokazuju da su već djeca od pet do šest godina sposobna ispravno identificirati socijalnu isključenost te preferiraju inkluzivni od ne inkluzivnog okruženja (Hwang i Markson, 2020). Isključenost od strane vršnjaka u srednjem djetinjstvu direktno utječe na akademsko i socijalno funkcioniranje te mentalno zdravlje djeteta kao i na razvoj kognitivnih sposobnosti (Mrhálek, Hricová i Ondrášek, 2022). Prepoznavanje isključenosti od strane društva može duboko povrijediti osobu koja je isključena osobito ako se radi o djetetu predškolske dobi. Osim toga, ima i slojevitije posljedice među kojima se ističe i otkriće da društveni stres uzrokovan izolacijom djeluje na iste neurotransmitterske sustave koji sudjeluju u razvoju ovisnosti, psihotičnih i afektivnih poremećaja (Brandt, Liu, Heim i Heinz, 2022).

Usprkos tome kompletna isključenosti djece s teškoćama iz redovnog sustava česta je u nerazvijenim zemljama poput Etiopije (Hirpa, 2021). Također, studija provedena u Engleskoj ukazuje na to da je 13% djece s poviješću dječje socijalne skrbi ili posebnih obrazovnih potreba barem jednom u dobi od 7 do 11 godina doživjelo socijalno isključenje. Rezultati su prikazali i da su djeca s poviješću primanja socijalne skrbi bila izloženija većem riziku od isključenja od djece s posebnim potrebama (Jay, Mc Grath-Lone, De Stavola i Gilbert, 2023).

Kako bi se spriječila isključenost ili se barem smanjio rizik u sustavu odgoja i obrazovanja potrebno je provoditi inkluzivnu praksu visoke kvalitete što bi značilo zadovoljenje potreba

svakog djeteta kroz sudjelovanje u zajedničkom učenju i aktivnostima bez obzira na podrijetlo, socioekonomski status, kulturu te obrazovne potrebe (Bouillet i Majcen, 2022).

2.1 Faktori socijalne isključenosti

Socijalna isključenost nije samo individualni problem ili rezultat dobrovoljnog procesa već ima duboke korijene u strukturama društva koje određuju vrstu, stupanj i opseg isključivanja (Silver, 1994, prema Šućur, 2004). Društvene karakteristike kao što su rod, rasa, etična pripadnost, kasta, državljanstvo i invaliditet odražavaju raspodjelu kako materijalnih tako i nematerijalnih resursa čija je dostupnost često razlog isključenja. U nastavku su opisani oni faktori najčešći za kontekst ustanove ranog i predškolskog odgoja.

Djeca s posebnim potrebama

Posebne potrebe mogu se podijeliti u tri glavne skupine, a to su potencijalne, prolazne i trajne potrebe (Mihalić, 2013). Potencijalne potrebe imaju ona djeca koja su bila izložena prenatalnim rizicima ili okolnim uvjetima u obitelji te se očituju u kašnjenju u jednom ili više područja razvoja. Prolazne posebne potrebe su situacije u kojima djeca doživljavaju određene prirodne disbalanse između svojih potreba i razvojnih mogućnosti u određenim fazama rasta. Proizlaze iz različitih uzroka te se iz njih mogu predvidjeti. Trajne posebne potrebe su karakteristične za djecu koja nisu imala pravovremenu reakciju ili adekvatne intervencije vezane uz njihove potencijalne ili prolazne potrebe te obuhvaćaju djecu s teškoćama u razvoju.

Prema državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i naobrazbe (2008) djecu s posebnim potrebama uključuju: (1) djecu s teškoćama, odnosno djecu koja imaju dijagnosticiran stupanj i vrstu teškoće prema propisima socijalne skrbi te su integrirana u redovite ili posebne odgojno-obrazovne skupine u vrtićima ili posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama i (2) darovitu djecu koja pokazuju iznadprosječne sposobnosti u jednom ili više područja te su uključena u programe predškolskog odgoja i naobrazbe.

Termin se odnosi na potrebe prilagodbe kako materijalnog tako i nematerijalnog, odnosno fizičkog okruženja i metoda i strategija odgoja i obrazovanja. Potrebe ove djece vrlo su individualne no najčešće uključuju one koje se odnose na pristupačnost fizičkog i socijalnog okruženja u vidu prilagođenog prostora, metoda odgoja u smislu različitih pristupa te dodatne podrške djetetu, ali i roditeljima te djece (Rogić, 2022).

Djeca s teškoćama u razvoju

Djeca s teškoćama u razvoju suočavaju se s nizom izazova koji mogu uključivati kašnjenje u kognitivnom, jezičnom, socio-emocionalnom, bihevioralnom i neuromotornom razvoju (WHO, 2010). Razvoj navedenih funkcija pod utjecajem je bioloških čimbenika i zdravlja djeteta, kao i odnosa s primarnim skrbnicima, obitelji i sustavima podrške u zajednici (WHO, 2010).

Svako stanje koje predstavlja rizik za preživljavanje djeteta također može biti faktor rizika za razvoj djeteta (Evans i Whipple, 2013). Rana izloženost stresu i nepovoljnim iskustvima može utjecati na neuronske strukture te utjecati na socio-emocionalni razvoj (Rutter, 2006, prema WHO, 2010). Razdoblje od rođenja do treće godine života definira se kao rano djetinjstvo te predstavlja ključno razdoblje za intervenciju i podršku kako bi se djetetu omogućilo da dosegne svoj puni potencijal (WHO, 2010).

Prema državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i naobrazbe (2008) djeca s teškoćama u razvoju smatraju se djeca s oštećenjem vida, djeca s oštećenjem sluha, djeca s poremećajima govorno-glasovne komunikacije, djeca s promjenama u osobnosti uvjetovanim organskim čimbenicima ili psihozom, djeca s poremećajima u ponašanju, djeca s motoričkim oštećenjima, djeca sniženih intelektualnih sposobnosti, djeca s autizmom, djeca s višestrukim teškoćama i djeca sa zdravstvenim teškoćama i neurološkim oštećenjima (dijabetes, astma, bolesti srca, alergije, epilepsija i slično).

Darovita djeca

Darovita djeca su ona koja konstantno brže, prije i drugačije od svojih vršnjaka rješavaju određeni zadatak te pri tome imaju bolje rezultate odnosno viša postignuća (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008). Razlikuju se od talentirane i bistre djece jer posjeduju tri osnovne skupine osobina koje obuhvaćaju: iznad prosječno razvijene sposobnosti, osobine ličnosti te posebno specifična motivacija za rad i kreativnost (Mijanović, 2018).

Darovitost djeteta najčešće uočava odgajatelj čiji posao zahtjeva i omogućuje mu svakodnevno promatranje djece u skupini i usporedbu s drugom djecom iste dobi. Dijete od najranijih dana može iskazivati nešto što ga razlikuje od druge djece no sam proces utvrđivanja darovitosti je složen i započinje uočavanjem ponašanja koje zatim prate razni testovi (Fuček, 2017). Dijete se smatra darovitim ukoliko se ističe u jednom ili više od navedenih područja sposobnosti; u općim intelektualnim sposobnostima, specifičnim školskim sposobnostima,

kreativnim, sposobnostima vođenja i rukovođenja, umjetničkim i psihomotornim sposobnostima (Koren, 1989).

Iako se daroviti ne hvale time što su uspješniji, drugi to ne uviđaju te ih najčešće etiketiraju različitim pogrđnim nazivima poput sveznalica ili hvalisavac kada oni zapravo samo rade ono što i ostali samo malo brže i bolje ili na drugačiji način. Čim dijete u skupini dobije etiketu „darovit“ svi ostali postanu samo „prosječni“ te je nerijetko da razviju grupnu solidarnost i otpor prema različitom to jest da darovito dijete isključe (Majstrovic, 2015). Navedeno može imati duboke i trajne posljedice na emocionalni i socijalni razvoj darovitog djeteta koji će stagnirati odnosno dijete će se početi udaljavati te ispuniti stereotip da je sramežljivo iako je na to potaknut od strane okoline. Zbog isključenosti od strane vršnjaka darovita djeca imaju tendenciju stvarati prijateljstva sa starijom djecom. Iako nisu iste kronološke dobi zapravo su na jednakoj intelektualnoj razini što im omogućuje bolje međusobno razumijevanje.

Djeca iz obitelji s lošim socioekonomskim statusom

Siromaštvo je kompleksan problem koji ima široku rasprostranjenost i socijalne posljedice, a njegovo definiranje ovisi o kontekstu i perspektivi promatrača (Dragičević i Ljubotina, 2022). Mjeri se metodom poznatom kao linija siromaštva koja određuje razine prihoda ili troškova prema kojima se osoba smatra siromašnom (Romero, 2002, prema Herranz Aguayo i sur., 2016). U Republici Hrvatskoj podatci se prikupljaju provedbom ankete koja je usklađena s uredbama EU-a i Eurostatovom metodologijom propisanom za istraživanje EU-SILC (Državni zavod za statistiku, 2024).

U 2023. godini stopa rizika od siromaštva iznosila je 19,3 %, a pokazatelj osoba u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti bilo je 20,7% osoba. To se odnosi na 16,1% osoba u dobi od 0-17 godina odnosno i na djecu rane i predškolske dobi pa tako 15,8% na dječake i 16,4% na djevojčice što predstavlja da je u Hrvatskoj svako šesto dijete u riziku od siromaštva (Državni zavod za statistiku, 2024) i socijalne isključenosti kao jedne od njegovih posljedica koja često rezultira nepovoljnim ishodima u odrasloj dobi te može trajati cijeli život (Ermisch i sur., 2001.; Figari i sur., 2009 prema Herranz Aguayo, Díaz Herráiz, Montenegro Marques, Machado, i Almeida, 2016).

Problem siromaštva posebno pogađa pripadnike nacionalnih manjina koji se češće suočavaju s diskriminacijom na tržištu rada i imaju veće izgleda za život u kućanstvima s niskim dohotkom (Šućur, 2009). Pojam manjina u društvenim se znanostima odnosi na pojedince pripadnike marginaliziranih ili socijalno ugroženih skupina koje nisu nužno i brojčano manjinske (Marks, Woolverton i García Coll, 2020). Manjinske skupine često usvajaju strategije prilagođavanja koje podrazumijevaju usvajanje dominantnih obrazaca društvenog ponašanja kao način smanjenja jaza s većinom u različitim kontekstima (DeVos, 1982, prema Harrison i sur., 2013) budući da pojedinac koji je dio grupe koja je u društvenoj zajednici socijalno isključena trpi nepovoljne okolnosti u gotovo svim sferama života u smislu ograničene slobode odnosno bori se s pristupačnošću različitih resursa, dohodaka, sudjelovanja, odlučivanja i drugo (Popay i sur., 2008, prema Bouillet i Domović, 2021).

Na negativne učinke socijalne isključenosti posebno su osjetljiva djeca pripadnici manjina koja se suočavaju s višestrukim izazovima, uključujući diskriminaciju. Od iznimne je važnosti kod kuće i u odgojno obrazovnim ustanovama koristiti metode koje će poticati stvaranje inkluzivnog nestereotipnog okruženja u kojem se potiče i slavi različitost u svim dimenzijama. Na taj način možemo stvoriti inkluzivnije društvo u kojem djeca bez obzira na podrijetlo, socioekonomski status, kulturu ili etničku pripadnost imaju jednake mogućnosti za uspjeh i napredak (Bouillet i Majcen, 2022).

3. ODREĐENJE BIBLIOTERAPIJE

„Pojam biblioterapije u suvremenoj je upotrebi interdisciplinarnan i stoga višeznačan budući da se koristi u brojnim i raznolikim kontekstima.“ (Beatty, 2017, prema Krpan, Mršić i Cej, 2018). Iako su ciljevi biblioterapije usmjereni na razvoj osobnih resursa pojedinaca njene su se metode s vremenom razvile u nekoliko različitih smjerova pa tako u literaturi nalazimo tri osnovne vrste biblioterapije; institucionalnu, kliničku i razvojnu ili literalnu (Antulov, 2019).

Od samih početaka razvoja biblioterapije ona se definirala kao „proces dinamičke interakcije između osobnosti čitatelja i teksta pod vodstvom educiranoga pomagača“ (Shrodes, 1950, prema Piskač 2018:14). Od tada se biblioterapija „koristi u brojnim i raznolikim kontekstima“ (Krpan i sur., 2018:347) pa je razumno da se s vremenom i kroz istraživanja došlo do novih definicija iste.

U Websterovom riječniku 1961. godine biblioterapija je definirana kao “uporaba odabranih knjiga i književnoga gradiva kao terapijskih pomagala u medicini i psihoterapiji, pa i kao rješavanje osobnih problema vođenim / usmjerenim čitanjem” (Lindeman i Kling, 1968:36). Dok je godinu nakon Tews (1962) definirao biblioterapiju kao program izabranih aktivnosti koji uključuju materijale za čitanje te koji je planiran i vođen od strane liječnika za emocionalne i druge probleme (Tews, 1962, prema Lindeman i Kling, 1968). Janez Rugelj 1972. prema Mikuletič 2010. opisuje biblioterapiju kao proces osvješćenja koji pojedincu omogućuje dublje razumijevanje vlastite unutarnje prirode, motiva i obrasca ponašanja koje pojedinac nasljeđuje od svojih predaka, potisnutih konflikata, potreba i želja koje ga vode do odluke za promjenom.

Bašić biblioterapiju definira kao „program aktivnosti utemeljen na interaktivnom procesu između medija i ljudi koji taj proces doživljavaju“ (Bašić, 2014, prema Krpan i sur., 2018:347). Karakterizira se kao metoda koju primjenjuju mnogi stručnjaci u svakodnevnim situacijama neizbježnim u odgojno obrazovnom okruženju s djecom ili odraslima (Maich i Kean, 2004, prema Skočić Mihić i Klarić, 2014). Ona uključuje svjesno planiranu i pripremljenu primjenu književnih djela s ciljem tretiranja različitih poremećaja kao i poticanja izražavanja emocija, umanjenja emocionalne napetosti, poticanja kreativnosti te osnaživanja s motivom lakšeg suočavanja sa stresom (Skočić Mihić i Klarić, 2014). Drugim riječima to je terapijska uporaba knjiga za pomoć ljudima u rješavanju problema (Aix, 1993). Nadalje, može pomoći ljudima u rješavanju zdravstvenih ili osobnih teškoća (Stanley, 1999). Također, pomaže u prevladavanju emocionalnog stresa povezanog sa stvarnim životnim problemima (De Vries,

Brennan, Lankin, Morse, Rix i Beck, 2017). Američko udruženje knjižnica definiralo je biblioterapiju kao upotrebu knjiga i drugih resursa kao pomoć u terapiji liječenja mentalnih, emocionalnih i društvenih bolesti putem organiziranih čitalačkih aktivnosti (Gomes Mujica, 2012; Varela, 2018, prema Aziz i sur., 2023).

Nedugo nakon, ovaj se proces oformio kao metoda koja se počela sustavno primjenjivati i u kontekstu medicine. Ideja je proizlazila iz težnje za poboljšanjem mentalnog sklopa pacijenta s ciljem da se to odrazi i na njihovo fizičko zdravlje. Uz to, cilj je bio potaknuti promjenu mentalnog obrasca kako bi se pospješila motivacija za aktivno sudjelovanje u procesima potrebnim za oporavak (Piskač, 2018). Navodi se kako su sudionici procesa uviđajući istovjetnost s likovima i situacijama nakon interpretacije i analize pojedinih likova samostalno dolazili do odluke koju su smatrali ispravnom bez da su za to dobili direktne upute te tako produktivnije djelovali i povećali kvalitetu života (Crothers, 1918, prema Piskač, 2018).

Za pacijente s područja psihijatrije liječnici i psihijatri koristili su tekstove posebno kreirane za pacijente s različitim neurozama s kojima su se na neki način mogli poistovjetiti, a kroz razgovor o njima moglo se potencijalno pozitivno utjecati na način razmišljanja i viđenja svijeta oko sebe (Piskač, 2018).

Institucionalna biblioterapija odnosi se na uporabu tehnika biblioterapije unutar institucionalnog okruženja poput bolnica, zatvora, centara za rehabilitaciju ili ustanova za mentalno zdravlje. Ovo uključuje provođenja strukturiranih programa aktivnosti zasnovanih na nizu psiholoških, socijalnih i estetskih vrijednosti koristeći različite medije kako bi se njima utjecalo na ličnost i postupke pojedinca (Škrbina, 2013). Ciljevi i organizacija procesa drugačiji su i modificirani za svakog pojedinca, ovisno o njegovom stanju i potrebama. Proces vode stručnjaci koji rade u navedenim institucijama kao što su liječnici s odjela psihijatrije koji ponekad surađuju sa knjižničarima kako bi odabrali ili kreirali odgovarajuće medije za individualne i ili grupne sesije (Piskač, 2018).

Klinička biblioterapija se koristi u kontekstu medicinskih znanosti u bolničkom okruženju te se odnosi na korištenje različitih medija kako bi se ljudima s mentalnim teškoćama pomoglo u rješavanju problema dajući im uvid u nove perspektive te pružajući im priliku za osobni razvoj i napredak (Prater i sur., 2006, prema Škrbina, 2013). Proces uključuje vođeno čitanje medija odabranih i relevantnih za pomoć rješavanja problema sudionika procesa (Riordan i

Wilson, 1989, prema Škrbina, 2013). Također, za proces se osim vođenog čitanja biraju mediji koji će poticati na razmišljanje i sudjelovanje odnosno iznošenje mišljenja i emocija te diskusiju, a ponekad se sudionicima procesa i njihovim obiteljima predlažu materijali za čitanje poput priručnika, fikcije ili poezije koji se odnose na mentalne izazove pacijenta (Fanner i Urquhart, 2008). Proces provode psihijatri, psihoterapeuti ili drugi medicinski radnici osposobljeni za provođenje istog. „Dakle, može se kazati kako klinička biblioterapija izravno rabi sve psihoterapijske alate i metode kako bi uporabom teksta liječnik naveo pacijenta na promjenu načina ponašanja“ (Piskač, 2018).

Razvojna biblioterapija koristi se različitim didaktičkim medijima prilagođenim dobi pojedinca u zajednici odgojno-obrazovnih ustanova. Primjerice u vrtiću, školi, knjižnici ili domu. Primjenjuje se u radu s ljudima u različitim fazama života, koristeći različite medije kao alat za poticanje emocionalnog, kognitivnog i socijalnog razvoja te poboljšanje dobrobiti i kvalitete života (Krpan i sur., 2018). Namijenjena je zdravoj populaciji odnosno pojedincima koji se suočavaju za njih u tom trenutku novim i izazovnim situacijama (Škrbina, 2013).

Za cilj ima pomoći pojedincima uočiti problem ili teškoću, razumjeti ju te obrasce ponašanja oblikovati na način primjeren za ustanovu. Također, razvojna se biblioterapija koristi različitim medijima kako bi olakšala prilagodbu promjenama u životu pojedinaca poput prijelaza iz jednom u drugi stupanj obrazovanja, proširenje obitelji, dobivanje nove uloge u životu, selidbe i slično.

Biblioterapija je posebno korisna za djecu i adolescente, budući da njezina primjena pomaže ne samo rješavanju socijalnih problema, već i postizanju obrazovnih ciljeva (Šmitienė, Klanienė i Pavalkytė-Vasiliauskienė, 2020). Ovdje nije riječ o doslovnom prenošenju znanja iz korištenog medija već o procesu educiranja koji potpomaže razvoju ljudskih vrijednosti (Tijūnėlienė, 2009 prema Šmitienė, Klanienė i Pavalkytė-Vasiliauskienė, 2020).

Proces vode educirani i osposobljeni djelatnici odgojno obrazovne institucije odnosno skupine ili razreda koji biraju već dostupne medije kako bi sudionicima najbolje približili situaciju ili problem koji prolaze. Na taj se način pojedinci susreću sa specifičnim životnim situacijama s kojima se mogu povezati što je posebno korisno za djecu budući da se ona u tom razdoblju života lako identificiraju s određenim likom ili situacijom (Škrbina, 2013). Na taj način, djeca, posebno iz obitelji s rizikom socijalne isključenosti, imaju priliku shvatiti da se drugi nalaze u sličnoj situaciji.

U procesu se potiče uočavanje, razumijevanje i doživljavanje emocija i situacije iz druge perspektive. Gledanje situacije „sa strane“ i odvajanje sebe od problema on se u očima sudionika „smanjuje“ pa tako on stječe kontrolu nad istim. Također, gledanjem nekog drugog u istoj situaciji može se doći do novih ideja te spoznati kako u situaciji postupiti. Poistovjećenjem s likovima sudionici procesa uočavaju da nisu jedini koji prolaze kroz takvu situaciju, bolje se upoznaju sa situacijom te im likovi postaju niti vodilje kroz vlastiti proces (Piskač, 2018).

Osim osnovnih vrsta biblioterapije, u literaturi se nailazi i na pojmove kognitivne i afektivne biblioterapije kao dva suprotstavljena pristupa. Kognitivna biblioterapija pristup je u kojem je fokus na stvaranju kognitivno-bihevioralnih promjena koristeći književnost koja se izravno odnosi na strahove, anksioznost i teškoće u ponašanju (Betzael i Shechtman, 2010, prema De Vries i sur., 2017). U takvim medijima, ključni likovi su oni koji prolaze kroz slične situacije i kroz priču demonstriraju zdrave strategije suočavanja s njima. Pojedincima koji prolaze proces kognitivne biblioterapije u mediju se direktno prikazuje kako riješiti problem (De Vries i sur., 2017).

Afektivna biblioterapija potječe iz psihodinamičkih teorija koje se mogu pratiti sve do Freuda. Ona se odnosi na korištenje pisanih materijala kako bi se otkrile potisnute misli, osjećaji i iskustva. Temelji se na pretpostavci da su dok lik rješava problem pojedinci koji prolaze kroz proces emocionalno uključeni u njegove avanture te tako postižu uvid u vlastitu situaciju (Shrodes, 1950). U ovoj vrsti biblioterapije naglasak je na poticanju emocionalnih odgovora pri susretu s likovima u sličnim situacijama. Da bi se osoba povezala s likom i njegovim emocijama, a duševnu bol svela na minimum koristi se fiktivna književnost (Gersie, 1997; Gladding, 2005, prema Aziz i sur., 2023). Za postizanje rezultata i pronalazak odgovarajućeg medija te vođenje procesa potreban je terapeut.

U nastavku će biti predstavljen teorijski okvir medija biblioterapije iz rada *Istraživanje afektivnih značajki biblioterapije u dječjoj književnosti za emocionalno iscjeljenje i rast no za potrebe ovog rada biti će uopćen* (Aziz i sur., 2023)

4. KONCEPTUALNI OKVIR AFJEKTIVNE BIBLIOTERAPIJE

Konceptualni okvir Afektivne biblioterapije Aziz, Saman, Shaifuddin, Mustafa i Mokhtar (2023) odnosi se na osvješćivanje potisnutih emocija, misli i iskustva (Slika 1.).

Slika 1: Konceptualni okvir afektivne biblioterapije

Kako je vidljivo iz Slika 1.) konceptualni okvir afektivne biblioterapije autora Aziz, Saman, Shaifuddin, Mustafa i Mokhtar (2023) tumači sastavnice emocionalne povezanosti, likova i primjerenosti teksta kao elemente afektivne biblioterapije i njihovu međuzavisnost u procesu.

Kada je riječ o književnim djelima, da bi se koristila u procesu biblioterapije, potrebno je da posjeduju određena obilježja. Osnovni kriterij koji treba zadovoljiti je to da djelo koje se koristi u procesu treba biti primjereno pojedincu kojem je namijenjeno (Aziz i sur., 2023). Shodno tomu, bitno je koristiti književna djela u kojima će likovi biti u istom životnom razdoblju i dijeliti slične životne dileme kako bi se slušatelj mogao lako poistovjetiti s njima (Sullivan and Strang, 2002–2003, prema Allen Heath, Sheen, Leavy, Young i Money, 2005).

Da bi medij rezultirao takvim djelovanjem na pojedinca, voditelj procesa ga treba pažljivo izabrati i pri tome voditi računa o tome da likovi odražavaju karakteristike, postupke i emocije koje su relevantne za tu situaciju (Allen Heath i sur., 2005). Medij koji se koristi mora pružati više od zabave, treba dati mogućnost suočavanja te pružati nadu i podršku (Allen Heath i sur., 2005). Time se podrazumijeva biranje medija čiji je autor pažljivo birao riječi i

izraze kako bi tekst bio uvjerljiv i autentičan te koristio jezik i izraze koji su primjereni kontekstu, a s kojima će se čitatelji moći povezati. Riječi za pojedinca koji djelo sluša trebaju stvoriti okruženje sigurno za eksploraciju, preispitivanje, ali i usporedbu emocija i iskustva s vlastitima.

Jedan od najvažnijih čimbenika o kojima ovisi uspješnost procesa biblioterapije je ostvarivanje emocionalne povezanosti pojedinca s medijem. Proces biblioterapije temelji se na pružanju prave knjige u pravo vrijeme za pravi problem pa je tako potrebno izabrati univerzalan medij čija je osnovna emocija ona najbliža raspoloženju i situaciji pojedinca ili grupe (Antulov, 2019). Na taj način stvara se povezanost s djelom i autorom te onaj koji djelo sluša uz primjerena fiktivna iskustva lakše prihvaća vlastitu situaciju te identificira emocije koje su prisutne i koje se u određenim trenucima javljaju (Sullivan i Strang, 2002–2003, prema Allen Heath i sur., 2005). Također, na taj se način pojedincu pomaže razumjeti osobne reakcije te mjesto i razloge iz kojih one polaze.

Da bi poistovjećenje bilo moguće glavni lik djela treba prolaziti kroz slične situacije, odabirom takvog medija pojedinac u procesu ne promatra ih kao tek likove na stranicama knjige već ih doživljava kao snažne uzore zdravog ponašanja i postupanja u situacijama koje su im slične (Piskač, 2018). Pojedinac treba ostvariti emocionalnu vezu ne samo s djelom već i s likom na temelju onog što smatra da im je zajedničko. Ta povezanost može se ostvariti na temelju situacija, karakteristika ličnosti, emocija i slično. Identifikacijom s likom te doživljavanjem lika kao jednog od poznanika i prijatelja pojedinac s njim prolazi kroz različite avanture koje za njega u tom trenutku možda nisu povezane s primarnim problemom (Allen Heath i sur., 2005).

Provođenjem procesa, pojedinca se navodi da dublje istraži svoje osjećaje, misli i postupke. Slušajući tuđa iskustva u prilici usporediti ih sa svojim te analizirati postupke koji su uslijedili nakon situacije koja im je zajednička (Allen Heath i sur., 2005). Sagledavanjem lika kroz određene situacije pojedinac ga upoznaje te o njemu formira mišljenje. Zamišlja sebe u tim situacijama te pokušava predvidjeti kako bi lik mogao postupiti, što mu pomaže osvijestiti vlastiti način razmišljanja i pristup problemima. Uviđa kako je on mogao postupiti u sličnim situacijama te na koji način vlastitim postupcima utječe na to kako se osjeća i samog sebe percipira. Ulaskom u svoju unutrašnjost te osvještavanjem postupaka korak je bliže osobi kakva želi postati.

Osim na poticanje misaonih procesa tekst treba ohrabrivati na otvoreno dijeljenje istih. Tekst treba biti univerzalan, obuhvaćati široki spektar tema i emocija, ali i sadržavati i naglašavati elemente specifične za određenu situaciju i emociju (Allen Heath i sur., 2005). Ključno je pomno opisati unutarnje stanje likova kako bi oni koji to slušaju mogli jasno osjetiti njihove emocije te se s njima identificirati kako bi bolje razumjeli vlastito unutarnje stanje.

Svjesnošću vlastite situacije te ovladavanjem osjećajima i postupcima, pojedinac stvara temelj za uspješno suočavanje s izazovima svakodnevnog života. Kroz dublje razumijevanje vlastitih emocija i reakcija, osoba postaje sposobna prepoznati uzroke i posljedice svojih postupaka te obrasce koji se ponavljaju što rezultira boljim donošenjem odluka i zdravijim načinom suočavanja i rješavanja problema. Usto, budući da je osoba uložila trud u razumijevanje sebe, nakon procesa razvija senzibilitet za slične situacije, suosjeća s drugima, gradi snažnije međuljudske odnose te općenito unaprjeđuje kvalitetu života (Piskač, 2018).

5. FAZE PROCESA BIBLIOTERAPIJE

Proces biblioterapije predstavlja strukturirani proces usmjeren prema osobnom razvoju vođen kroz različite medije. Kako bi rezultat bio unaprjeđenje kvalitete života pojedinca proces mora proći određene faze. Shroder (1950) utvrđuje tri faze; identifikaciju, katarzu i uvid. Svaka faza označava korak naprijed te kako bi proces bio uspješan potrebno je pratiti njihov redoslijed, ali u obzir uzeti i spremnost pojedinca za izlazak iz jedne te ulazak u sljedeću fazu.

Identifikacija predstavlja fazu „u kojoj čitatelj sebe i osobe iz svoje bliže okoline poistovjećuje s likovima iz knjiga ili događaje iz svoga života poistovjećuje s onima iz knjiga.“ (Krpan i sur., 2008:352) Poistovjećujući likove sa sobom ili događaj s vlastitim iskustvom pojedinac može emocionalno sudjelovati u priči te medij postaje sastavni dio njegova identiteta (De Vries i sur., 2017; Škrbina, 2013). U njemu izaziva veliki spektar emocionalnih reakcija koje mu pomažu da bolje shvati sebe samoga (Škrbina, 2013). Uviđajući sebe u novom svjetlu, počinje drugačije percipirati svijet oko sebe, odnose čiji je dio te s tim spoznajama formira nove vrijednosti i stavove s kojima pristupa svakodnevnim, ali se i osvrće na već doživljene situacije (Škrbina, 2013).

Odabirom adekvatnog medija pojedinac se vrlo brzo povezuje s likom. Dijeleći s njim doživljava ponovo prolazi kroz situacije i emocije koje i sam pokušava razriješiti na osobnom planu (Allen Heath i sur., 2005) Ovaj proces, iako potiče na pomak iz zone komfora kod pojedinca najčešće izaziva stres i emocionalnu napetost što je ključ za ostvarivanje sljedeće faze.

Katarza, odnosno, emocionalno oslobođenje se ostvaruje nakon određenog vremena odnosno situacije koju pojedinac proživi s likom. Suočavanje s emocionalnim izazovima i teškim situacijama rezultira osjećajima olakšanja, zadovoljstva i ispunjenosti odnosno pojedinca vodi u stanje mira i spokoja. Pojam katarze je ovisno o specifičnom kontekstu različito tumačen, no njegova srž odnosi se na „pozitivan rezultat nekog djelovanja na emocije ljudi“, u ovom slučaju djelovanja medija na rasterećenje pojedinca (Puškar Mustafić, 2017).

Proces katarze duboko utječe na emocionalno stanje pojedinca te nakon analize vlastitih reakcije koje su se pojavile tijekom interakcije s medijem slijedi faza uvida (Škrbina, 2013).

Fazu uvida odlikuje proces introspekcije u kojem pojedinac raspoznaje ili postaje svjesniji problema što olakšava razumijevanje cijele situacije. Također, dolazi do zaključka da

se njegovi problemi mogu riješiti te strategije i tehnike iz medija pokušava primijeniti na vlastita iskustva (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017, prema Puškar Mustafić, 2017). Kao što i sam naziv faze govori, pojedinac uviđa problem, dobiva bolje razumijevanje osobnih izazova, obrađuje vlastite obrasce ponašanja i razloge istih te zahvaljujući novoizgrađenom setu spoznaja i stavova uviđa rješenje (De Vries i sur., 2017).

6. MEDIJI BIBLIOTERAPIJE

U navedenim se definicijama na biblioterapiju gleda kao na metodu, proces, tehniku u terapiji ili disciplinu u kojoj se koriste knjige za unaprjeđenje mentalnog i ili fizičkog zdravlja. Svaka je od definicija točna te pojedinosti ovise o kontekstu uporabe. Jedan od ključnih koraka procesa predstavlja upravo odabir medija koji se koristi kao alat za samootkrivanje, komunikaciju i poticanje promjene (Berns, 2004, prema De Vries i sur., 2017). Naime korištenje neodgovarajućeg medija na pojedinca može imati gori učinak nego ne korištenje medija uopće (Shechtman, 2009).

Da bi medij bio primjeren za korištenje u procesu treba odgovarati specifičnim potrebama pojedinca odnosno mora biti u skladu s njegovom kronološkom i razvojnom dobi (Škrbina, 2013). Od iznimne je važnosti odabrati medij koji će odgovarati trenutnim potrebama pojedinca, ali ga u isto vrijeme voditi dalje ka višem cilju. U obzir treba uzeti i mogućnost medija da svojom senzibilnošću i autentičnošću pojedincu u procesu omogući prikaz iskustva kroz koje likovi prolaze umjesto njega na realnoj, ali i za njega sigurnoj razini (Berns, 2004, prema De Vries i sur., 2017). Nadalje, u odabiru medija važno je u obzir uzeti i preferencije pojedinca kako bi se osiguralo što ugodnije iskustvo.

Iako je znanje o biblioterapiji do sada postiglo visoku razinu u rijetkim se izvorima osim knjiga spominju drugi mediji. Kako bi proces biblioterapije bio uspješan potrebno je da mediji zadovoljavaju određene kriterije, no oblik nije jedan od njih pa je tako moguće koristiti knjige, pjesme, filmove i druge oblike dječje ili književnosti za odrasle (Suvilehto, Kerry-Moran i Aerila, 2019). Ovo poglavlje usmjereno je na istraživanje različitih medija i njihovih ključnih uloga u procesu biblioterapije kroz koji se pojedinca ili skupinu potiče na introspekciju, empatiju i razumijevanje (Yontz-Orlando, 2017).

Vrste medija biblioterapije

Biblioterapija kao medij u procesu može koristiti tekst te razne audio-vizualne materijale za koje provoditelj procesa smatra da odgovaraju potrebama pojedinca (Sevinç, 2019). Medij već može biti namijenjen tom procesu ili ga osoba koja proces provodi može smatrati primjerenim za situaciju. Također, kako bi postigla željeni efekt, odabrani medij može modificirati kako bi bolje zadovoljio potrebe pojedinca koji u procesu sudjeluje (Piskač, 2018).

Audio-vizualni mediji uključujući audio priče ili filmove mediji su koji čine važan alat stručnjaka koji izvodi proces osobito u kliničkom okruženju odnosno u procesu kliničke i institucionalne biblioterapije. Prepoznato je da takvi mediji pomažu pacijentima da se odmaknu od svoje svakodnevnice i preusmjere fokus na neku drugu aktivnost dok se postupno suočavaju s osobnim problemima (Piskač, 2008). Čak i ako se tijekom procesa koristi tekst, ova vrsta medija vrlo je korisna za propisivanje pojedincima kako bi ga proučili u slobodno vrijeme (Piskač, 2018). Ne iziskuje veliki fizički napor i promišljanje o svakoj riječi no ukoliko je dobro odabrana potpomaže u zadovoljavanju onih potreba o kojima je bilo riječ na procesu sa stručnjakom ili pomaže započeti neku drugu temu. Zajedno s audio-vizualnim materijalima pacijentima se često daje i neki zadatak koji uz slušanje ili gledanje određenog medija mogu napraviti pa tako to može biti crtanje i aktivnosti slične tomu.

Kada se govori o tekstu kao mediju biblioterapije, govori se o širokom spektru dostupnih medija. Tekst je svuda oko nas, ali za ovaj proces najprimjerenije je koristiti književna djela. U književna djela pripada pregršt vrsta no u procesu biblioterapije koriste se ona kraća poput priča, eseja, poezije, slikovnica i slično ili se čitaju poglavlja odnosno sekcije dužih djela koje se mogu razumjeti bez cijelog konteksta, a relevantni su za situaciju pojedinca oko kojeg se proces organizira odnosno osobe za koju se proces provodi. Tekst koji se koristi u biblioterapiji treba imati literarnu vrijednost, ton treba odgovarati raspoloženju ili temi priče te terminologija treba biti točna i iskrena (Berns, 2004, prema De Vries i sur., 2017). Vrste teksta koje su se iskazale najveći potencijal za obogaćivanje su tradicionalne priče, narodne priče, bajke i biblijske parabole; autobiografske ili biografske priče; tekstovi pjesama te fikcija (Berns, 2004, prema De Vries i sur., 2017).

Mediji biblioterapije u ranom i predškolskom odgoju

Mediji biblioterapije u ranom i predškolskom odgoju uključuju različite vrste djela koje pomažu u poticanju razvoja djece. Kroz interakciju s tekstem djeca razumijevanje i vještine koje su stekla iz dijaloga prenose na njih same (Berk i Winsler, 1995, prema Strasser Seplocha, 2007). Stvaranjem prilika u kojima će djeca biti okružena književnim tekstovima te u smislenoj interakciji s istima pospješuje se njihov razvoj na spoznajnoj, kognitivnoj i emocionalnoj razini (WHO, 2010). Neka od književnih djela koje se zbog svoje jednostavnosti i kvalitete često koriste u procesu biblioterapije u ranom i predškolskom odgoju su priče i slikovnice.

Slikovnica je vrsta književnog djela u kojem tekst nije ujedno i jedini zastupljeni element. Osim njega, slikovnica sadržava slike odnosno ilustracije čija je važnost naprema tekstu

jednaka. U ovom slučaju prisutna je ravnoteža između teksta i ilustracije, nijedan element njih potpuno učinkovit bez drugoga (Norton, 1999, prema Strasser Seplocha, 2007). Ilustracije također mogu biti fotografije, crteži ili kolaži (Strasser Seplocha, 2007). Kao i sama fotografija, tako i ilustracije u slikovnici potiču emotivne reakcije, bude sjećanja, potiču na razmišljanje i ima trajnu privlačnost koja ju čini korisnom za pomoć klijentima svih dobnih skupina, a ne samo djece (Mitchell 2003, prema Jackson, 2012). Ta privlačnost može biti pozitivna kao i negativna te ovisi o broju, veličini i boji ilustracija. Primjerice, veći će interes biti za one slikovnice koje u prosjeku imaju veće ilustracije. Nadalje, privlačnija će biti ona slikovnica sa većim brojem ilustracija u nekoliko boja nego ona koja je crno-bijela (Jackson, 2012).

Oba su elementa važna za uspješan proces biblioterapije, međusobno se isprepliću pa tako djeca osim na tekst koji im se čita djeca svjesno ili nesvjesno reaguju i na umjetničke slike u odabranom djelu (Jackson, 2012). Ilustracije potiču gradnju emocionalne povezanosti s djelom iako djeca u ranoj dobi još ne mogu sama čitati tekst. Slikovnica predstavlja oblik umjetnosti koji emocionalnim oslobođenjem nadilazi funkciju informiranja i zabave (Jalongo, 2004, prema Strasser Seplocha, 2007). Kako bi bila primjerena za provođenje procesa biblioterapije treba zadovoljavati gore navedene uvjete, a kako bi proces bio uspješan veliki faktor predstavlja i odgajatelj odnosno odgojno obrazovni stručnjak koji vodi proces.

Druga književna vrsta koja je zastupljena u odgojno obrazovnim ustanovama ranog i predškolskog odgoja je priča. Ona se razlikuje od slikovnice po formatu u kojem nije pod obavezano da sadrži ilustracije koje su integrirane s tekстом odnosno ilustracije ne moraju prikazivati cijelu radnju koja je tekстом opisana kao što je to slučaj kod slikovnice (Strasser Seplocha, 2007). Osim elementa ilustracije razlikuje se i po količini teksta kojeg je više pa je zato primjerena za djecu starije dobi no može se prilagoditi i za mlađu dob ako se tekst modificira odnosno ako se neki dijelovi skrate ili pojednostave (Piskač, 2018). Iako je u ovom mediju fokus na tekstu djeca mogu biti jednako ili čak i više uključena u proces. Pružanjem stimulacije za samo osjetilo sluha djeca razmišljaju o značenju te im se javlja mnogo pitanja na koja si često sami odgovaraju uporabom mašte, a njihovi odgovori daju nam uvid u tijek njihovih misli i procesa kroz koji prolaze. Čak i kada veći broj djece i odraslih sluša istu priču, svaka će osoba u njoj pronaći nešto jedinstveno što za nju predstavlja neko značenje (Strasser Seplocha, 2007).

7. IZBOR MEDIJA PREMA POTREBAMA DJECE U RIZIKU

U ovom poglavlju slijedi prikaz različitih slikovnica koje mogu biti primjerene u odnosu na djecu u riziku socijalne isključenost. Kako je ranije spomenuto, razmatrat će se skupina djece s posebnim potrebama (darovita djeca i djeca s teškoćama u razvoju) i djeca iz obitelji slabijeg socioekonomskog statusa. Za svaku skupinu djece kao i za poticanje inkluzivnih vrijednosti u inkluzivnim odgojno obrazovnim skupinama, detaljno će biti opisana jedan od predloženih medija kao i različite mogućnosti njegovog korištenja uz popratne aktivnosti.

7.1. Prijedlog medija za djecu s teškoćama u razvoju

Zahvaljujući promicanju inkluzivne prakse djeca s teškoćama u razvoju sve su više uključena u redovne odgojno obrazovne skupine što pridonosi i povećanju interakcija s djecom tipičnog razvoja. Istraživanja pokazuju da je razina prihvaćenosti djece s teškoćama u razvoju među vršnjacima još uvijek niska, što može negativno utjecati na razvoj trajnih prijateljstava (Žic Ralić i Ljubas, 2013).

Za promicanje uključenosti djece s teškoćama u razvoju posebnim može se koristiti slikovnica "Baš imam sreće", koja osvjetljava život dječaka sa slijepim bratom, potičući razumijevanje među djecom o njihovim jedinstvenim sposobnostima i potrebama. Osnovni podaci o slikovnici predstavljeni su u tablici 1.

Tablica 1: Osnovni podaci o slikovnici "Baš imam sreće" prema teorijskom modelu afektivne biblioterapije

Izvor	Dječja književnost	Problemska slikovnica
	Naslov	"Baš imam sreće"
	Autor	Lawrence Schimel
	Ilustrator	Juan Camilo Mayorga
Koraci	Emocionalna povezanost	Povezanost na temelju slične obiteljske dinamike, poznavanja djeteta s posebnim potrebama ili bivanja u toj ulozi.
	Likovi	Autentični i dobro razrađeni, naglašene su razlike dječaka pripovjedača, njegovog slijepog brata Luciana i prijatelja jedinca Karla.

	Primjerenost teksta	Jasan i razumljiv tekst prilagođen ciljanoj dobnoj skupini.
	Ilustracije	Prate tekst i pomažu u razumijevanju priče i opisanih nesvakidašnjih situacija.

Osnovni podatci iz tablice ukazuju da je slikovnica primjeren medij biblioterapije za upoznavanje s karakteristikama i svakodnevnim izazovima slijepog djeteta, kako za to dijete u skupini tako i za promicanje inkluzije u redovnim skupinama. Ona ne samo što djecu educira o strategijama održavanja prostora urednim radi olakšavanja kretanja, već potiče i promišljanje o tome kako male promjene mogu značajno poboljšati život slijepih osoba. Kroz jednostavan i djeci razumljiv tekst i bogate ilustracije djeci približava život djeteta s posebnim potrebama, ali i život osoba u njegovoj najbližoj okolini. U tablici 2 analizirat će se navedeni medij pristupom afektivne biblioterapije.

Tablica 2: Analiza medija "Baš imam sreće" pristupom afektivne biblioterapije

Faze procesa biblioterapije	
Identifikacija	Djeca se mogu identificirati s glavnim likom koji ima brata s posebnim potrebama prepoznajući sličnosti i razlike u svojim obiteljskim dinamikama.
Katarza	Trenutak spoznaje Lucianovih specifičnih potreba, ali i visokih sposobnosti u određenim područjima.
Uvid	Djeca stječu dublji uvid u različite načine podrške i razumijevanja za vršnjake s teškoćama te su potaknuti da vide dalje od teškoće odnosno fokus prebacuju na sve ono što ti vršnjaci mogu jako dobro.
Primjena metode biblioterapije	
Čitanje slikovnice	Čitanje slikovnice da je uvijek vidljiva djeci, zastajanje na dijelovima gdje glavni lik navodi situacije koje se drugima ne bi činile korektne bez da su upoznati s razlozima iza takvih odluka.
Aktivnosti nakon pročitane slikovnice	Formiranjem „centra talenata“ svako dijete ima priliku pokazati svoje omiljene sposobnosti i podijeliti s drugom djecom svoj proces stvaranja od ideje do konačnog rezultata.
Rezultat	

Emocionalni Dobrobit	rast	<p>Može se potaknuti razvoja empatije i razumijevanja prema vršnjacima s posebnim odgojno obrazovnim potrebama.</p> <p>Djecu se može upoznati sa strategijama koje mogu koristiti da bi pridonijeli okruženju poticajnom za razvoj vršnjaka oko sebe.</p> <p>Može se pridonijeti smanjenje osjećaja ljubomore za specifične poticaje prilagođene djeci s posebnim potrebama.</p> <p>Fokus se može premjestiti s potreba, na mogućnosti djece.</p> <p>Djeci se nudi prilika za iskazivanje djela svoje osobnosti.</p>
-------------------------	------	--

Slušanjem slikovnice „Baš imam sreće“ djeca se mogu identificirati s različitim likovima u načinu izvođenja određenih aktivnosti, prilagođavanju ili ne prilagođavanju svojih rutina drugima. Iako je slijep, dječak iz slikovnice ima izrazito razvijene likovne i jezične sposobnosti, jako dobro crta, priča i izmišlja priče te pamti svaki razgovor.

Formiranjem centra talenata u odgojno obrazovnoj skupini slijepo dijete dobiva novu stimulaciju te je u mogućnosti sa svojim vršnjacima podijeliti ono što ga veseli, ali i čuti i sudjelovati u sličnim aktivnostima druge djece. Na taj se način svojoj djeci omogućuje da pokažu svoje sposobnosti, što pomaže u smanjenju osjećaja ljubomore prema djeci darovitoj u određenim područjima jer se fokus stavlja na mogućnosti svakog djeteta te im se daje prilika za iskazivanje vlastitih talenata.

7.2 Prijedlog medija za darovitu djecu

Iako se kada se govori o djeci s posebnim potrebama prvo pomisli na djecu s teškoćama u razvoju, u ovu kategoriju pripadaju i darovita djeca. Njihove se potrebe također odnose na prilagodbu fizičkog i socijalnog okruženja na način da bude dovoljno izazovno i stimulativno za razvoj određenog područja, ali i poticajno za sudjelovanje u aktivnostima iz područja u kojima nisu daroviti kako bi i njih jednako razvijali. Dobivanje zahtjevnijih aktivnosti i posebnih poticaja kod druge djece može pobuditi ljubomoru pa je važno objasniti kako darovita djeca vide svijet i što se krije u njihovim mislima. Treba im pojasniti da darovita djeca često osjećaju dosadu ako im sve postane previše poznato i jednostavno. Stoga, važno je stvoriti okruženje koje razumije i podržava različite potrebe sve djece. Da bi se na tome radilo naravno mogu pomoći i različite slikovnice poput „Ada vijugica, znanstvenica“ predstavljena u tablici 3.

Tablica 3: Osnovni podaci o slikovnici " Ada vijugica, znanstvenica" prema teorijskom modelu afektivne biblioterapije

Izvor	Dječja književnost	Problemska slikovnica
	Naslov	„Ada vijugica, znanstvenica“
	Autor	Andrea Beaty
	Ilustrator	David Roberts
	Emocionalna povezanost	S glavnim likom - Adom mogu se identificirati sramežljiva i šutljiva djeca, kao i ona koja u svakom trenutku imaju bar nekoliko pitanja budući da Ada na početku slikovnice nije govorila, a kada je počela govoriti nije stala. Sramežljiva djeca mogu biti potaknuta na istraživanje i postavljanje pitanja dok ona koja to već rade mogu biti potaknuta na dublje istraživanje svojih interesa.
	Likovi	Djevojčica Ada, njena obitelj i prijatelji
	Primjerenost teksta	Tekst je jednostavan te razumljiv djeci rane i predškolske dobi.
	Ilustracije	Ilustracije su šarene i dinamične, s puno detalja koji prate i proširuju priču. Korištene su jake boje i različiti likovi kako bi se privukla pažnja djece i potaknula njihova mašta.

7.3 Prijedlog medija za djecu iz obitelji slabijeg socioekonomskog statusa

Obitelji djece lošeg socioekonomskog statusa suočavaju se s nedostatkom resursa za zadovoljavanje primarnih potreba svoje obitelji zbog nezaposlenosti ili loših radnih uvjeta (Šućur, 2009). Manjinu u nekom mjestu predstavlja skupina ljudi koja ondje nije rođena i koja je se po nekoj karakteristici razlikuje od lokalne zajednice, poput izbjeglica i migranata. Iako upravo zbog socioekonomskog statusa djeca nisu u mogućnosti pohađati ustanovu ranog i predškolskog odgoja potrebno je kod djece koja ju pohađaju osvijestiti da u društvu postoje njihovi vršnjaci koji nisu cijeli život proveli u istom gradu ili državi te da su neki od njih došli iz dalekih krajeva u potrazi za boljim životom. Također, potrebno je naglasiti njihovo pravo na obrazovanje, ali isto tako osvijestiti činjenicu da to pravo nije ispunjeno svakom djetetu.

Za podizanje svijesti i poticanje veće razine uključenosti djece iz obitelji lošeg socioekonomskog statusa kao medij afektivne biblioterapije može se koristiti slikovnica „Boje mojeg doma“ koja prati priču Zejnab, djevojčice iz Sirije, i njezino preseljenje u Hrvatsku. Osnovni podatci o mediju predstavljeni su u tablici 4.

Tablica 4: Osnovni podatci o slikovnici „Boje mojeg doma“ prema teorijskom modelu afektivne biblioterapije

Izvor	Dječja književnost	Problemska slikovnica
	Naslov	„Boje mojeg doma“
	Autor	Roditelji u akciji - roda
	Ilustrator	Smiljana Čoh
Koraci	Emocionalna povezanost	Povezanost na temelju prolaska kroz različite životne promjene poput preseljenja iz druge države, grada ili ulazak u novu skupinu.
	Likovi	Likovi iz različitih sredina.
	Primjerenost teksta	Jasne i razumljive rečenice s različitom količinom teksta raspoređenih po stranicama.
	Ilustracije	Bogate detaljima izvrsno prate tekst

Osnovni podatci iz tablice ukazuju na primjerenost slikovnice za uporabu u svrhu poticanja uključenosti i dizanja svijesti o djeci iz različitih krajeva odnosno djeci koja doživljavaju velike promjene. Slikovnica obiluje šarenim ilustracijama koje izvrsno prate tekst napisan djeci jasnim i razumljivim rečenicama. Na nekim je stranicama više, a na nekima manje teksta te su prva slova prve riječi svake stranice posebno istaknuta veličinom. Tekst je napisan velikim tiskanim slovima što slikovnicu čini pogodnom za početne čitače. Na svakoj stranici prisutan je kontrast između ilustracije i teksta, na nekim su stranicama slova bijela, a na nekim crna ovisno o pozadini. Medij je pobliže analiziran u tablici 5.

Tablica 5: Analiza medija "Boje mojeg doma" pristupom afektivne biblioterapije

Faze procesa biblioterapije

Identifikacija	Djeca se poistovjećuju s likovima kroz osjećaje i situacije prilagodbe na novi život.
Katarza	Prepoznavanjem sebe u Zejnab, djeca se suočavaju s izazovima preseljenja i prilagodbe.
Uvid	Djeca prihvaćaju promjene kao pozitivan dio identiteta.
Primjena metode biblioterapije	
Čitanje slikovnice	Čitanje slikovnice da je uvijek vidljiva djeci te uz naglasak tonom i brzinom čitanja na sve ono nepoznato s čime se Zejnab susreće.
Pitanja nakon čitanja slikovnice	Zamislite da morate otići iz svog doma? Što bi vam najviše nedostajalo ? Što bi uzeli sa sobom?
Aktivnosti nakon pročitane slikovnice	Igra asocijacija - povezivanje određene boje sa nečim što bi im iz grada u kojem žive nedostajalo. Crtanje odgovora.
Rezultat	
Emocionalni rast Dobrobit	Može se potaknuti dizanje kulturne svijesti te promicanje prihvaćanja različitosti. Djecu se može potaknuti na zamišljanje u situaciji drugačijeg i novog, pri čemu slijedi razvoj empatije prema djeci koja se nalaze u sličnim okolnostima.

Iz tablice su vidljive faze procesa biblioterapije kroz koje prolaze oni koji u njoj sudjeluju. Iako se slikovnica bavi tematikom migranata, ima širu vrijednost za svako dijete koje je u nekom trenutku doživjelo velike životne promjene ili se osjećalo drugačije u svojoj okolini. Aktivnosti koje slijede nakon čitanja slikovnice, poput postavljanja pitanja i igre asocijacija, potiču djecu da razmišljaju o svojim osjećajima u sličnim situacijama. Postavljanjem pitanja poput "Zamislite da morate otići iz svog doma - što bi vam najviše nedostajalo?" potiče se empatija prema likovima iz priče i drugoj djeci koja prolaze kroz slične izazove. Podiže se kulturna svijest te se promiče prihvaćanje različitosti koristeći priču o djevojčici koja je u ulozi drugačijeg.

7.4 Prijedlog medija za poticanje inkluzivnih vrijednosti u skupini

Svaka skupina ljudi može se smatrati inkluzivnom budući da je svaka osoba drugačija, ima različite sposobnosti, mogućnosti i interese, a različitost može biti uvjetovana i čimbenicima koje nisu pod utjecajem pojedinca poput onih socijalnih, kulturnih ili jezičnih (Acedo, Amadio i Operti, 2008, prema Skočić Mihić i Opašić, 2019).

Orijentir za stvaranje odgojno obrazovnih ciljeva su vrijednosti nužne za uspješno snalaženje u životnom kontekstu koji obilježava pluralizam kultura te rodni, rasni, etnički, vjerskih, nacionalnih razlika i socijalnog statusa (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015). Odnose se na humanizam i toleranciju (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015:8-9).

Sukladno tome, u kontekstu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja nastoje se promicati inkluzivne vrijednosti koje se odnose na zadovoljenje potreba svakog djeteta kroz sudjelovanje u zajedničkom učenju i aktivnostima bez obzira na podrijetlo, socioekonomski status, kulturu te obrazovne potrebe (Bouillet i Majcen, 2022). To se nastoji osigurati kroz različite aktivnosti i postupke odgajatelja, a jedna od njih je i korištenje slikovnica odnosno provođenje procesa biblioterapije. Slikovnica "Super je bit' različit" medij je biblioterapije koji se može koristiti u radu s djecom u vrtiću i u školi budući da uz primjenu i organizaciju daljnjih aktivnosti može poticati na dublje razumijevanje i ostvarenje cilja odnosno doprinijeti razvoju inkluzivnih vrijednosti. U nastavku rada predstaviti će se osnovni podaci o slikovnici i proces prema teorijskom modelu afektivne biblioterapije (Tablice 6-7).

Tablica 6: Osnovni podaci o slikovnici "Super je bit' različit" prema teorijskom modelu afektivne biblioterapije

Izvor	Dječja književnost	Problemska slikovnica
	Naslov	"Super je bit' različit"
	Autor	Miklaužić Đurđa
	Ilustrator	Ostović Zrinka
Koraci	Emocionalna povezanost	Sličnosti s likovima na razini promjenjivih i nepromjenjivih karakteristika.
	Likovi	Mnogobrojni s različitim osobinama..
	Primjerenost teksta	Kratke i direktne opisne rečenice napisane tiskanim slovima.
	Ilustracije	Dobro prate tekst.

Osnovni podaci o slikovnici vidljivi iz tablice ukazuju na to da je primjeren medij afektivne biblioterapije za razvoj inkluzivnih vrijednosti u skupini. Emocionalna povezanost djece sa sadržajem ove slikovnice može se postići na temelju sličnosti s likovima, na razini promjenjivih i nepromjenjivih karakteristika. Likovi u slikovnici su mnogobrojni i veoma različiti, navode se oni s određenom osobinom, a zatim i oni koji istu tu osobinu ne posjeduju. Slikovnica govori o svakoj razlici koja se može uočiti u bilo kojoj skupini ljudi, istovremeno ju podržava i hvali, naglašavajući kako je svaka različitost "super", ali da je isto tako "super" i ako netko nije drugačiji odnosno ne posjeduje određenu karakteristiku ili osobinu. Velikoj grupi djece pruža se prilika da se poistovjete s barem jednim od likova.

U svrhu predstavljanja različitosti kao jedne od vrijednosti koriste se direktne i jednosmislene rečenice. Tekst je jednostavan i razumljiv djeci, napisan velikim tiskanim slovima, pri čemu su slova na svakoj stranici različite boje. Slikovnica nije jednolična te je zbog veličine slova pogodna i za početnike u čitanju, predškolarce te djecu u nižim razredima osnovne škole. Tekst je zvučan, a ilustracije prate tekst. Sve ono što je naglašeno u velikim je dimenzijama ilustrirano. Likovi koji predstavljaju djecu s različitim osobinama također su dobro ilustrirani, različiti su pa je poruka podržana i kroz sliku.

U Tablici 7 prikazane su faze procesa biblioterapije s kojima će se susresti djeca tijekom slušanja priče te prijedlozi pitanja i aktivnosti prije i nakon slušanja.

Tablica 7: Analiza medija "'Super je bit' različit"' pristupom afektivne biblioterapije

Faze procesa biblioterapije	
Identifikacija	Djeca se poistovjećuju s likovima iz slikovnice "Super je bit' različit" na temelju neke od izrečenih osobina, interesa ili radnji. Slikovnica izriče mnogo različitih situacija pa postoji mogućnost identifikacije s nekim navedenim likom.
Katarza	Prepoznavanjem sebe kroz opis ili ilustraciju u slikovnici djeca se suočavaju s nekom od karakteristika koje inače doživljavaju s negativnom konotacijom. Dolazi do emocionalnog oslobođenja na temelju shvaćanja da svatko ima barem jednu karakteristiku koja ga razlikuje od drugih, pri čemu se naglašava da su te različitosti pozitivne.

Uvid	Djeca prihvaćaju svoje specifične osobine kao nešto pozitivno te kao jednu od stvari koja čini da oni budu 'super'. Počinju drugu djecu koja se nalaze u situacijama spomenutim u slikovnici promatrati drugačije, osvjetljaju tu osobinu kao nešto pozitivno.
Primjena metode biblioterapije	
Pitanja prije čitanja slikovnice	Jeste li primijetili nešto novo po sobi? Što je to? Čime se taj predmet razlikuje od nekog drugog? Po čemu se mi razlikujemo od tih predmeta? Što je to što nas čini drugačijim od naših prijatelja?
Čitanje slikovnice	Slikovnica u svakom trenutku vidljiva djeci. Čitanje bez postavljanja pitanja.
Pitanja nakon čitanja slikovnice	Bi li bilo dobro da smo svi isti? Zašto?
Aktivnosti nakon pročitane slikovnice	Djecu se potiče da odabranim likovnim sredstvima nacrtaju sebe, a zatim ponove crtež na način da sve naprave suprotno, od boje kose i očiju do položaja ruku i slično.
Rezultat	
Emocionalni rast Dobrobit	Djeca mogu biti potaknuta na prihvaćanje svojih jedinstvenih karakteristika i jedinstvenih karakteristika druge djece. Može se oblikovati okruženje poticajno za razvoj empatije te razumijevanja prema sebi i vršnjacima. Može utjecati na višu razinu poštovanja raznovrsnih osobina i sposobnosti koje svatko donosi u skupinu budući da je to ono što oblikuje svakodnevne doživljaje. Može utjecati na prihvaćanje promjena kao prirodni dio odrastanja i razvoja. Može poticati prihvaćanje i prilagodljivost i doprinesti stvaranju sigurnog i podržavajućeg prostora gdje se svako dijete može osjećati vrijednim i poštovanim, bez obzira na svoje različitosti ili promjene kroz koje prolazi.

Iz tablice su vidljive faze procesa afektivne biblioterapije te što one znače za djecu. Postavljanjem novih predmeta u svakodnevnu okolinu djece navodi ih se na diferenciranje

onog što im je poznato i nepoznato, onog što vide svaki dan i ono što sada vide prvi put. Pitanjima prije čitanja djecu se potiče na razmišljanje o različitostima, a aktivnošću uočavanja novih predmeta po prostoru priprema ih se na lakše uočavanje različitosti u slikovnici. Sam proces čitanja slikovnice vrlo je jednostavan, slikovnica je cijelo vrijeme vidljiva djeci. Čitanje se ne prekida pitanjima, čita se umjerenim tempom, glasno i razgovjetno s kratkim pauzama prije okretanja novog lista kako bi djeca navedene razlike uočila na ilustracijama. Nakon pročitane slikovnice od djece se traži da izraze vlastito mišljenje i zapažanja, a budući da se u slikovnici uz jednu osobinu odmah navodi kako je super i onaj tko ju nema, djecu se potiče na likovnu aktivnost tijekom koje mogu osvijestiti što je to što ih čini onakvima kakvi jesu odnosno kakvi bi bili da je na njima sve suprotno. Ova slikovnica pruža snažnu poruku prihvaćanja i slavlja individualnosti, čineći je idealnim medijem afektivne biblioterapije kroz čiji se proces potiče razvoj inkluzivnih vrijednosti među djecom.

8. ZAKLJUČAK

Socijalna isključenost je složen i višedimenzionalni fenomen koji obuhvaća socijalnu, političku, kulturnu i ekonomsku dimenziju života. Nedostatak integracije u jednoj dimenziji ne označava potpunu isključenost no predstavlja rizik za isključenost u ostalim dimenzijama što pridonosi stvaranju začaranog kruga isključenosti. Osobe koje su socijalno isključene suočavaju se s ograničenim pristupom resursima, dohotku, sudjelovanju u društvenim aktivnostima i donošenju odluka što im onemogućava ostvarivanje punog potencijala.

Što se tiče djece rane i predškolske dobi u posebnom su riziku djeca s posebnim potrebama, djeca s teškoćama u razvoju i darovita djeca te djeca iz obitelji lošeg socioekonomskog statusa poput siromašnih obitelji, obitelji migranata i općenito obitelji manjine. Diskriminacija u ranom djetinjstvu stvara uvjete za nastavljanje isključenosti i u odrasloj dobi što ukazuje na potrebe smanjenja stope iste. Prevencija zahtijeva sustavan pristup te podršku različitih sustava pa tako i odgojno obrazovnog koji praksom nastoji promicati razvoj inkluzivnih vrijednosti za sve skupine.

Jedan od načina implementacije inkluzivnih vrijednosti u skupinu je metoda biblioterapije. Odnosi se na proces pružanja prave knjige u pravo vrijeme u ovom slučaju djetetu koje se nalazi u određenoj situaciji te djeci oko njega kako bi ga pobliže shvatila. Osim knjige medij biblioterapije mogu biti razni audio-vizualni materijali koji odgovaraju potrebama skupine te cilju koji se nastoji ispuniti dok pojedinci prolaze kroz faze identifikacije, katarze i uvida. U radu s djecom ranog i predškolskog uzrasta primjenjuje se razvojna i afektivna biblioterapija.

Razvojna biblioterapija odnosi se na upoznavanje djece s određenim procesom kako bi im olakšali suočavanje sa za njih u tom trenutku izazovnom situacijom te kako bi lakše prihvatili promjene koje slijede. Proces afektivne biblioterapije temelji se na korištenju medija za otkrivanje potisnutih misli, osjećaja i iskustva povezanih sa situacijom opisanom u mediju.

Prema okviru afektivne biblioterapije za uspješno provođenje procesa potrebno je pronaći ili modificirati adekvatan medij iz dječje književnosti primjeren skupini i blizak životnom razdoblju djece i njihovim dilemama u toj dobi. Kako bi se djeca mogla identificirati s likovima te kroz katarzu doći do za njih korisnog uvida potrebno je medij odabrati na temelju crta osobnosti likova na temelju kojih će djeca ako su u tekstu pomno opisane moći stvoriti emocionalnu povezanost.

Za poticanje socijalne uključenosti odnosno smanjenja rizika od isključenosti djece s teškoćama u razvoju predlaže se slikovnica „Baš sam sretan“ (Lawrence Schimel), za darovitu djecu „Ada vijugica, znanstvenica“ (Andrea Beaty), a za djecu iz obitelji s lošim socioekonomskim statusom „Boje mojeg doma“ (Roditelji u akciji - roda). Za promicanje inkluzivnih vrijednosti u skupini predložena je slikovnica „Super je bit različit“ (Miklaužić Đurđa). Svaka je od navedenih slikovnica analizirana prema konceptu afektivne biblioterapije, procesima kroz koje se prolazi u određenim fazama te su predložene aktivnosti nakon čitanja. Slikovnice su izuzetno vrijedne jer doprinose stvaranju sigurnog i podržavajućeg prostora gdje se svako dijete može osjećati vrijednim i poštovanim, bez obzira na svoje različitosti ili promjene kroz koje prolazi.

9. LITERATURA

1. Aiex, N. K (1993). Bibliotherapy. ERIC Digest.
2. Antulov, Z (2019). Uloga knjižnice u biblioterapiji (s osvrtom na sveučilišne knjižnice). *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 62(1), 151-165.
3. Aziz, R. A., Saman, W. S. W. M., Shaifuddin, N., Mustafa, S. M. S., i Mokhtar, W. N. W (2023). Exploring Affective Bibliotherapy Features in Children's Literature for Emotional Healing and Growth. *Environment-Behaviour Proceedings Journal*, 8(S112), 3-8.
4. Bouillet, D., i Domović, V (2021). Socijalna isključenost djece rane i predškolske dobi: konceptualizacija, rizici i model intervencija. *Ljetopis socijalnog rada*, 28(1), 71-96.
5. Bouillet, D., i Antulić Majcen, S (2022). Risks of Social Exclusion Among Children in ECEC Settings: Assessments by Parents and ECEC Teachers. *SAGE Open*, 12(3), 21582440221126636.
6. Brandt, L., Liu, S., Heim, C., i Heinz, A (2022). The effects of social isolation stress and discrimination on mental health. *Translational psychiatry*, 12(1), 398.
7. Cvetković-Lay, J., i Sekulić-Majurec, A (2008). *Darovito je, što ću s njim: priručnik za odgoj i obrazovanje darovite djece predškolske dobi*.
8. Cvetković-Lay, J., Puntarić-Felix, S., i Kroflič, B (2002). *Darovito je, što ću sa sobom?: Priručnik za obitelj, vrtić i školu*. Alinea.
9. De Leeuw, R. R., De Boer, A. A., i Minnaert, A. E. M. G (2018). Student voices on social exclusion in general primary schools. *European Journal of Special Needs Education*, 33(2), 166-186.
10. De Vries, D., Brennan, Z., Lankin, M., Morse, R., Rix, B., i Beck, T (2017). Healing with books: A literature review of bibliotherapy used with children and youth who have experienced trauma. *Therapeutic Recreation Journal*, 51(1).
11. Dragičević, T., i Ljubotina, O. D (2022). SIROMAŠTVO DJECE–POSLJEDICE I ZAŠTITNI ČINITELJI. *Pravnik, Law i Society Review*, 56(108).
12. Dragičević, T., i Ljubotina, O. D (2022). SIROMAŠTVO DJECE–POSLJEDICE I ZAŠTITNI ČINITELJI. *Pravnik, Law i Society Review*, 56(108).
13. Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (NN 063/2008).
14. Državni zavod za statistiku (2024). Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2023. [PDF datoteka]. <https://podaci.dzs.hr/media/iaiczno2/zudp-2024-1-1-pokazatelji-siroma%C5%A1tva-i-socijalne-isklju%C4%8Denosti-u-2023.pdf>
15. Evans, G. W., Li, D., i Whipple, S. S (2013). Cumulative risk and child development. *Psychological bulletin*, 139(6), 1342.
16. Fanner, D., i Urquhart, C (2008). Bibliotherapy for mental health service users Part 1: a systematic review. *Health Information i Libraries Journal*, 25(4), 237-252.
17. Fuček, L (2017). *Darovito dijete i aktivnosti u vrtiću* (Doctoral dissertation, University of Pula. Faculty of Educational Sciences).
18. Harrison, A. O., Wilson, M. N., Pine, C. J., Chan, S. Q., i Buriel, R (2013). Family ecologies of ethnic minority children. In *Adolescents and Their Families* (pp. 87-102). Routledge.
19. Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E., i Money, K (2005). Bibliotherapy: A resource to facilitate emotional healing and growth. *School Psychology International*, 26(5), 563-580.
20. Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E., i Money, K (2005). Bibliotherapy: A resource to facilitate emotional healing and growth. *School Psychology International*, 26(5), 563-580.
21. Herranz Aguayo, I., Díaz Herráiz, E., Montenegro Marques, E., Machado, I., i Almeida, S (2016). Child at risk of poverty or social exclusion: Comparative view between Spain and Portugal in the European context. *Social Indicators Research*, 129, 961-978.
22. Hirpa, D. A (2021). Exclusion of children with disabilities from early childhood education: Including approaches of social exclusion. *Cogent Education*, 8(1), 1952824.
23. Hwang, H. G., i Markson, L (2020). The development of social exclusion detection in early childhood: Awareness of social exclusion does not always align with social preferences. *Journal of Cognition and Development*, 21(2), 166-190.

24. Jackson, L (2012). *Picture book bibliotherapy: a handbook for individual and group counselling* (Doctoral dissertation, University of Northern British Columbia).
25. Jay, M. A., Mc Grath-Lone, L., De Stavola, B., i Gilbert, R (2023). Risk of school exclusion among adolescents receiving social care or special educational needs services: A whole-population administrative data cohort study. *Child Abuse i Neglect*, 144, 106325.
26. Koren, I (1989). *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Školske novine.
27. Krpan, K., Klak Mršić, I., i Cej, V (2018). Primjena razvojne biblioterapije u radu s djecom i mladima u narodnoj knjižnici. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 61(1), 345-361.
28. Lindeman, B., i Kling, M (1968). Bibliotherapy: Definitions, uses and studies. *Journal of School Psychology*, 7(2), 36-41.
29. Majstrovic, I. V. A. N. A (2015). Sociometrijski status darovitih učenika u razrednim odjelima. *Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet. Odsjek za pedagogiju*.
30. Marks, A. K., Woolverton, G. A., i García Coll, C (2020). Risk and resilience in minority youth populations. *Annual Review of Clinical Psychology*, 16, 151-163.
31. Mihalić, S (2013). Koja je razlika između djece s posebnim potrebama i djece s teškoćama u razvoju. *Pribavljeno*, 15(11), 2017.
32. Mijanović, N (2018). Teorijsko određenje, otkrivanje i identifikovanje darovitih učenika. *U: Zbornik*, 23.
33. Mikuletić, N (2010). Biblioterapija u školskoj knjižnici ili razgovor o knjizi. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 53(2), 133-140.
34. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2015). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (NN 05/2015).
<https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf>
35. Mrhálek, T., Hricová, A., i Ondrášek, S (2022). The influence of social exclusion on the cognitive abilities of Roma children. *KONTAKT-Journal of Nursing i Social Sciences related to Health i Illness*, 24(4).
36. Narodne novine (2008). Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe. Narodne novine, br. 63/08. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html
37. Narodne novine (2008). Zakon o hrvatskom registru brodova (NN 63/08). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html
38. Orijentacijska lista vrsta teškoća učenika s teškoćama (n.d.). Preuzeto s http://www.ss-markobabic-vu.skole.hr/upload/ss-markobabic-vu/multistatic/12/Orijentacijska_lista_vrsta_teskoca_ucenika_s_teskocama_prema_pravilniku_za_ucenike_s_teskocama.pdf
39. Piskač, D (2018). O književnosti i životu. *Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu*.
40. Puškar Mustafić, N (2017). Bibliotherapeutical or Cathartic Effects through Reception of Drama „Sunrise at Campobello” by Dore Schary. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(4), 30-30.
41. Rogić, A (2022). *Odgojno-obrazovni rad s djecom i učenicima s teškoćama u razvoju u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama–DV Latica-Zadar i OŠ Voštarnica-Zadar* (Doctoral dissertation, University of Zadar. Department of Pedagogy).
42. Sevinç, G (2019). Healing mental health through reading: bibliotherapy. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(4), 483-495.
43. Shechtman, Z., i Shechtman, Z (2009). Bibliotherapy as a Method of Treatment. *Treating child and adolescent aggression through bibliotherapy*, 1-17.
44. SHRODES ILI SHRODER
45. Skočić Mihić, S., i Klarić, M (2014). Biblioterapija u inkluzivnoj praksi. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 20(75), 30-31.
46. Stanley, J. D (1999). Reading to heal: How to use bibliotherapy to improve your life.

47. Strasser, J., i Seplocha, H (2007). Using picture books to support young children's literacy. *Childhood Education*, 83(4), 219-224.
48. Subedi, T. N (2022). Conceptualizing Social Exclusion from Hilary Silver's Multidimensional Perspective. *Interdisciplinary Journal of Management and Social Sciences*, 3(1), 140-147.
49. Suvilehto, J., Kerry-Moran, T., i Aerila, J (2019). Exploring the effectiveness of bibliotherapy in promoting mental health: A systematic review. *Journal of Creativity in Mental Health*, 14(4), 448-467.
50. Škrbina, D (2013). Art terapija i kreativnost.
51. Šmitienė, G., Klanienė, I., i Pavalkytė-Vasiliauskienė, G (2020). SOCIO-PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE APPLICATION OF BIBLIOTHERAPY AT A DAY CENTRE. *Regional Formation i Development Studies*, 31(2).
52. Šučur, Z (2004). Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, 35(1-2), 45-60.
53. Šučur, Z (2009). Pokazatelji ekonomske isključenosti među Hrvatima i nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 16(2), 115-140.
54. World Health Organization (2010). *Promoting early childhood development in South-East Asia* (No. SEA-CAH-1). WHO Regional Office for South-East Asia.
55. Yontz-Orlando, J (2017). Bibliotherapy for mental Health. *International Research in Higher Education*, 2(2), 67-73.
56. Žic Ralić, A., i Ljubas, M (2013). Prihvaćenost i prijateljstvo djece i mladih s teškoćama u razvoju. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 22(3), 435-453.

10.PRILOZI

11.POPIS ELEKTRONSKIH PRILOGA